

EL TORRENT DE PAREIS. NOVA PROPOSTA ETIMOLÒGICA

Francesc Canuto Bauçà

XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Maria del Camí, 2008

En una comunicació titulada *Els Rams de la toponímia* presentada pel qui subscriu al col·loqui de la Societat d'Onomàstica celebrat a Eivissa el 1998, vaig entreveure que la cita documental del topònim *Playa de Paraís* de la costa valenciana, podria ser d'interès per a resoldre l'explicació del popularíssim i opac topònim torrent de Pareis¹. La cita rònega d'aquest topònim, la vaig localitzar en unes Ordinacions sobre la vigilància de la costa valenciana publicades l'any 1673. Posteriorment, en un treball de talassonímia dels mariners de la Vila Joiosa realitzat el 2002, per Francesc Xavier Llorca, l'autor va tornar treure a rotlo l'enigmàtic topònim *Paraís*, localitzat a la documentació històrica exhumada. M'ha semblat oportú insistir sobre la qüestió, amb la finalitat de contribuir a l'aclariment etimològic i explicatiu del congost més espectacular de la geografia mallorquina.

Situat al terme d'Escorca, el torrent de Pareis s'anomena així des de s'Entreforc, lloc de confluència del Torrent de Lluc i el torrent des Gorg Blau fins a la desembocadura en el port de sa Calobra. El nom d'aquest enigmàtic torrent ha despertat curiositat i admiració des de l'avior. Aquest lloc privilegiat de la naturalesa ha estat la font d'inspiració de nombroses creacions literàries; els sobers penyals que conformen aquest grandios canó càrstic han estat immortalitzats per pintors (Mir, Bernareggi, Cittadini, Anglada, Coll Bardolet, Celià) i poetes (Costa i Llobera, Llorenç Ríber). S'han editades una multitud de guies d'excursionisme, assenyalant itineraris i accessos. L'any 1995, un treball esplèndid realitzat per A. Ordines, G. Ordines i Antoni Reynés, va arregar tota la toponímia del torrent, des de les cases d'Escorca, fins a la desembocadura; recull molt meritori tenint en compte la manca d'informadors, a causa de la progressiva despoblació del terme, fet que fa desistir a l'investigador més abrinat que s'hi atansi.² Per contra, la toponímia que ha trobat refugi en aquests paratges d'acusada solitud, atresora tot un cabal lingüístic de primer ordre, que la troballa d'un d'aquests bells fòssils de la llengua, compensa per si mateix l'àrdua tasca i la funció detectivesca moltes vegades exercida. L'edició d'aquest treball fou prologada per Josep Estelrich i Costa, el qual s'adscriu a l'extensa nòmina de literats que han lloat aquest indret, donant bon compte de les excel·lències del torrent amb el següent fragment:

1 Canuto Bauçà, Francesc (2000): *Els rams de la toponímia*, XXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa, 10 i 11-X-1998), Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. LXXXIII (Barcelona), pàg. 166-171.

2 Ordines Antoni, Ordines Gabriel, Reynés Antoni (1996): *Torrent de Pareis*, Editorial Moll. Primera edició (per l'Ajuntament d'Escorca): 1995. Segona edició: agost 1996.

(...) *Tot ell és un monument immens, a penes tocat per la mà de l'home. És una fortalesa de la natura, un clos tancat per un inaccessible murallam, coronat per merlets esquerps, i protegit pels fossats dels seus gorgs, amb qualche "pont llevadís" aquí i allà, que exerceix una funció selectiva de visitants i –fins ara i Déu vulgui que per sempre–, no tolera altra possibilitat de trànsit que la forma natural de desplaçament de l'home: a peu, sense cavalcadura ni vehicle. És una ruta singular i mítica, el plat fort i saborós dels muntanyencs que, al manco una volta a l'any, van a "fer el torrent", per assaciar-se de llum i de paisatge, i per fer retre als músculs tota la seva capacitat d'esforç, d'energia i d'equilibri (...).*

La saviesa popular recollida en el cançoner, també hi diu la seva sobre aquests paratges:

Sa Calobra és un bordell,
tot aritges i batzers:
qui hi va gras, hi perd es greix,
i qui hi va magre, sa pell.³

Sa Calobra és un jardí
enrevoltat de penyals,
ombrejat d'arbres fruitals
i perfumat de geramí.⁴

LES ETIMOLOGIES PROPOSADES. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El DCVB, (s.v. *Pareis*) explica l'etimologia de la següent manera: '*Sembla simple aplicació toponímica del substantiu plural pareis (=parells), explicable per la semblança o paritat dels penyals que voregen el torrent a dreta i esquerra; però fa una mica estrany que s'usi el nom sense article, i no ha mancat qui relacionés el nom del torrent de Pareis amb Parais*'.

Una altra via etimològica és la proposada per Enric Moreu-Rey, tot al·ludint a les altes parets que voregen el llit del torrent: '*Quant al mot genèric La Paret, és usat per a designar lloc-dits. Remarquem, de pas, que l'inexplicat nom del Torrent de Pareis (Mallorca) apareix també al migdia de França: per exemple als Alps, a la frontera franco-italiana actual ("Les Grandes Pareis") corresponent a l'antic "pereï" vingut del llatí "pariete". Designa unes altes muralles rocoses, com en el cas mallorquí.*'

Però és Joan Coromines qui es decanta i dóna per ben segura l'etimologia que ja apuntava el DCVB: '*Que el nom del Torrent de Parèis ve de l'antic paraís, amb la coneguda*

³ Ginard Bauçà, Rafel (1970): *Cançoner Popular de Mallorca*, volum III, pàg. 76, núm. 759. Editorial Moll. Mallorca.

⁴ Antoni Ordinas et alii, *Op. cit.*, pàg. 100.

i normal reculada de l'accent, en hiatus, sembla cosa ben establerta. Es degué comparar aquell fons formidable amb el lloc pregon de les naus, la sentina de les embarcacions'; al mateix temps rebutja la de «parells» exposada per l'esmentat diccionari: «*Ens meravellem que l'Alcover-Moll li prefereixi la candorosa etimologia parells, amb pueril i extravagant semàntica*». En el primer volum del seu *Onomasticon Cataloniae* Coromines hi afegeix altre possibilitat a l'explicació de paradís: que es tracti d'una «*expressió antifràstica entenent "lloc infernal"*», rebutjant altra volta l'opció de «parells»: «*Que Binimelis escrigui Torrent de Parelles i Furió Torrent dels Parells no els compromet més que a ells; la yl (ll) ja es pronunciava y, des d'abans del segle XV, a Mallorca*».

Posteriorment en el volum VI de l'*Onomasticon*, afirma que la forma rigorosament popular es mantingué localment i en diverses accepcions figurades: 'lloc fondo de la nau, per dormir-hi descansadament'. També es va aplicar als fossars o cementeris. Cita el fossar dels Pareys o cementeri del Paradís, i el carrer del Paradís a Barcelona. A diversos paratges de la Catalunya nord: la coma, el gorg, lo racó, de Paradís. Al País Valencià: el Paraís, partida de terra a Montroi i Benissoda.

Cosme Aguiló, el darrer que s'hi ha pronunciat, fonamenta la seva via etimològica, amb la darrera proposta de Coromines, donant aquesta explicació: «*...em sent inclinat a creure que qui li va donar nom, més tost tenia present el lloc dels benaventurats i no l'estança interna d'una nau per molt pregon que aquesta sigui. Qui s'hagi aturat una estona a l'ombra de les parets de s'Entreforc, o qui s'hagi endinsat una mica cap al carrerany de sa Fosca, durant els breus instants en què el sol penetra entre la delicada vegetació que penja pels penyals, difícilment pot defugir la sensació de trobar-se en un lloc deliciós, en un irrepitable escenari de conte de fades*».⁵

Aguiló, considera «que el topònim explicat així a través d'una metàfora indicadora d'un indret sublim o de benestar no té res d'estrany dins el context toponímic insular» i a continuació exposa una sèrie de topònims, recollits tots ells en el *Corpus* de J. Mascaró i dels mapes 1:25.000 de l'Institut Geográfico Nacional: es Comellar de l'Infern, Clot d'Infern, ses Voltetes de l'Infern, l'Infernó, el Purgatori, es Puig de la Glòria, es Comellar des Llims etc. Què hi pot tenir d'estrany, doncs, el paradís, si hi ha inferns i purgatoris a balquena? —diu Aguiló—. Aporta tot seguit la cita d'un *Torrent de Paraís* a la comarca de Barberà del Vallès i un *Barranco del Paraiso* en el terme d'Aigües de Busot (l'Alacantí). Clou la seva via etimològica afirmant que no hi ha res d'anormalitat en el fet que un torrent sigui comparat al paraís.

Per altra banda, els autors de l'obra *Torrent de Pareis*, incideixen en què de les propostes etimològiques exposades, les que parteixen de «parells» i «paret» són les que millor s'adapten a la realitat orogràfica de l'indret, tot considerant que l'explicació definitiva ha de passar necessàriament per l'aportació de la documentació històrica.

⁵ Cosme Aguiló (1988): «Anotacions marginals a l'explicació del topònim del *Torrent de Pareis*» (Mallorca). Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior XXXIV, desembre de 1988.

Cosme Aguiló (2002): *Toponímia i Etimologia*, Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 18. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

UN PARAL·LELISME TOPONÍMIC.

LA PLATJA DEL PARAÍS DE LA VILA JOIOSA (ALACANT)

La Vila Joiosa és un ciutat del País Valencià situada a la comarca de la Marina. El seu terme municipal fita amb la comarca de l'Alacantí i, als inicis del Regne de València, fou la frontera amb el Regne de Múrcia. La constitució cristiana de la població la realitzà l'almirall Bernat de Sarrià el 8 de maig de 1300 i des dels seus inicis, l'activitat marítima i pesquera ha estat la principal, condicionada per la seva situació política i geogràfica que durant segles la van convertir en la gran defensa del migjorn valencià. L'any 1304 la ciutat fou destruïda pels atacs de l'estol musulmà de Granada, però atesa la seva importància estratègica va ser refeta immediatament i per això mateix ha estat un dels pocs nuclis litorals habitats de forma continuada des del segle XIV. En el segle XVIII es produeix el major auge demogràfic en la història de la Vila Joiosa que, a causa de la seva dedicació secular a les activitats marítimes: pesca, navegació, corsarisme i construcció naval, esdevé un dels principals centres marítics del País Valencià.

Valguen aquests paràgrafs per a remarcar la forta tradició marinera d'aquesta vila i que indefugiblement la trobam reflectida a la toponímia costanera, bàsica, en el tema que ens ocupa. En el seu litoral s'ubica la Platja del Paraís, topònim viu, de l'època medieval, que juntament amb la Platja del Bol Nou, l'Almadrava i la Platja del Poble, formen part de l'actual oferta turística de la vila. El nom d'aquesta platja s'ha expandit cap a l'interior, donant nom a una partida de terra anomenada *el Paraís*, registrada documentalment el 1511. Un petit tossal ubicat en aquesta partida de terra és anomenat *la Nina del Paraís* o *la Nina* i es utilitza pels mariners de la comarca per a localitzar algunes pesqueres o talassònims. L'excel·lent treball de talassonímia d'aquesta localitat citat anteriorment, realitzat per Francesc Xavier Llorca Ibi, aporta la prova convincent dels paper antics i interpreta el significat del mot *paraís* amb el següent fragment:

« [...] *La Platja del Paraís* o *el Paraís*.- Platja a ponent de la Vila Joiosa. És un bon recer per a les embarcacions. Orts i Bosch (1972:81) ens ofereix referències del 12 de juny de 1511 : “[...] in partita dicta de *Parahís* cum frontatam cum terra Petri Lloret, cum terra Miqualis Çaragossa, cum terra Jocabus Squerdo et cum ripa maris». També apareix a les *Ordinacions* (1673:183): «El de ponent tindrà obligació de descobrir la *playa de Paraís* y una cala que està a la altra part de la playa». També Madoz (1845, I, 69) ens diu *playa del Paraís*. Pense que *paraís* pot ser un topònim creat i aplicat pels mariners vilers per comparació amb el *paradís* ‘lloc sota coberta destinat a dormir-hi, en les naus medievals’, ja que hi anaven a la recerca de *redós* per a les seues embarcacions. Aquesta funció del *paraís* l'esmentava Jaume I al *Llibre* (II, 345): « [...] en aquel loch on nós jahíem (al qual dien en les naus *parays*)». *Paraís* ha conservat aquest sentit de *redós* per a mariners i embarcacions en diverses llengües mediterrànies, de fet Jal (1848) reporta *paradís* com a lloc per les naus: «*Paradis*, Fr. anc. s.m. Nom donné, au XVIe et au XVIIe siècle, à une retraite pratiquée dans un port, pour mettre les navires à l’abri des accidents de la mer et du vent, pour les parer contre les fortes agitations des aux. A quelle époque le mot *Paradis* s’introduisit-il dans la marine française avec la signification de bassin, que lui donne le Dictionnaire d’Aubin (1702): -<Paradis, Bassin. C’est la part d’un port où les vaisseaux sont en plus

grande surete.>”- Per tot açò, no ens hauria d’estranyar que aquest *paradís*, substantiu de caire mariner, done nom al lloc on anaven les naus a refugiar-se i que s’haja fossilitzat com a topònim a la Vila Joiosa [...].»

Fins aquí Francesc X. Llorca Ibi. Tot seguit intentaré seguir aquesta via, extrapolant el topònim *Platja de Paraís* a la geografia del nostre indret.

EL FENOMEN D’IRRADIACIÓ

En el camp de la toponímia, és usual un fenomen que hom anomena *irradiació*, el qual provoca el transvasament d’un topònim a la resta dels noms de lloc pròxims geogràficament, és a dir, la proximitat geogràfica imposa un nom i fa que el lloc en qüestió hereti el nom del referent més important. Aquest és el cas de la Platja del Paraís de la Vila Joiosa, amb la partida de terra juxtaposada anomenada el Paraís, i el petit tossal conegut com la Nina del Paraís.

Crec que el torrent de Pareis és un cas semblant a l’anterior, és a dir, un topònim embrionari (Paraís) i el transvasament del nom per proximitat geogràfica (torrent de Paraís). La desaparició del mot originari, *paraís*, restant però el vocable fossilitzat en el nom del torrent tributari, ha generat tot un seguit d’hipòtesis, moltes d’elles forassenyades, amb la finalitat de fer comprensible un mot que havia esdevingut opac, una vegada perdut el principi de transparència originat per la desaparició del mot embrionari. Hi ha afavorit la creació de l’etimologia popular, la coincidència del mot amb l’adjectiu *Parell*.

EL TORRENT DE PAREIS, UN TRIBUTARI DE PARAÍS

El substantiu <torrent> és el terme més utilitzat a Mallorca per a designar la forma de drenatge superficial típica del món mediterrani, caracteritzada per no dur gaire aigua tot l’any. Si analitzam la nomenclatura popular dels torrents a Mallorca trobam que alguns torrents són identificats amb el nom de la part del litoral en què desembiquen (cala, accident geogràfic). Vegem alguns exemples: es torrent de na Móra (Fornalutx), agafa el nom del lloc on desemboca, suvora el morro de na Móra; es torrent des Saluet (Andratx), el nom del torrent no és per que el seu cabal generi una remor insistent i confusa, sinó perquè desemboca en un paratge anomenat es Saluet. Altrament podem dir del torrent de s’Algar (Felanitx); es torrent de s’Amarador (Santanyí); es torrent de s’Estanyol (Colònia de Sant Pere, Artà); es torrent de sa Caleta (Santa Ponça, Calvià); es torrent de Cala Mosques (Llucmajor); es torrent des Caló d’en Marçal (Felanitx) etc.

Som de parer que el nom del torrent de Pareis el podem encabir a l’apartat del torrents que agafen el nom de l’accident geogràfic on desembiquen. Totes les vies etimològiques utilitzades fins ara, han defugit d’aquesta possibilitat. Crec que, l’atractiu de s’Entreforc, amb la confluència dels dos torrents, ha enlluernat els investigadors que s’hi han atansat, cercant etimologies molt en consonància amb la realitat física del lloc, però també molt

allunyades del motiu que va generar el topònim. Cal doncs, cercar a la desembocadura del torrent.

EL PORT DE SA CALOBRA

Des de l'avior, aquesta cala o mena de port, ha estat el principal refugi o redòs d'aquest sector de la costa, i hi han tengut aixopluc nombroses embarcacions al llarg de la història; tot i que no és una cala molt segura, està arrecerada d'alguns vents. Òbviament, el llogaret de sa Calobra —l'antic rahal Colobra de l'època musulmana— ha donat el nom a la cala. A manca d'un recull de la toponímia del litoral d'aquest sector de la costa, utilitzaré els noms recollits a la cartografia:

- Mapa de Vicenç Mut (1683): *Calobra*.
- Mapa del cardenal A. Despuig (1784): *Puerto de la Calobra*.
- Mapa de Vicente Tofiño (1786): *Cala Calderé* ⁶
- Mapa General de Mallorca, de J. Mascaró Pasarius (1958): *Sa Calobra*.
- Atles de la Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-95): *Port de sa Calobra*.

La documentació antiga també atesta les excel·lències d'aquest port, i ja apareix citat l'any 1595 a la descripció de Joan Binimelis: «[...] *Síguese después el promontorio que dicen de la Vaca, no muy alto, y llámase así porque tiene semejanza a una cabeza buey, bajo el cual está el puerto tan importante de la Calobra que es muy profundo, y un poco sujeto a la transversía de maestral* [...]».

Jeroni de Berard, a la seva obra *Viajes a las villas de Mallorca*, datada el 1789, diu: «[...] *el puerto que sigue de la Calobra, que tiene mucho fondo. Caben cuarenta barcos y tiene dos torres en su interior y una copiosa fuente de exquisitas aguas, que nace en Turixant y baja por el torrente de Pareis, cuyo torrente es muy delicioso por su amenidad y frondosa arboleda, que lo acreditan por una de las maravillas de la naturaleza. Dista de Lluch 4.000 pasos geométricos* [...]».

A causa de les bones condicions d'aquesta espaiosa cala per a refugiar-se i fondejar les embarcacions, fou un lloc molt freqüentat per pirates i corsaris, que aprofitant l'aïllament provocat per l'orografia de la contrada, saquejaven les cases i terres del terme d'Escorca. Les incursions piràtiques ocasionaven pèrdues materials i la inseguretat física dels habitants d'aquestes terres, per la qual cosa el 1605 es bastiren la Torre des Bosc o Torre de sa Penya Roja, amb guarda continuada, i les barraques o guàrdies secretes situades en el Port de sa Calobra i la desembocadura del torrent de Pareis, per a la defensa d'aquella costa i dels vaixells que venien de Barcelona.

⁶ Aquesta variant, registrada en el mapa de Tofiño el 1786, fou recollida de viva veu per Francisco Oliver Billoch, i està registrada a la seva obra *El Patrón de pesca de Mallorca*, Publicaciones del Instituto social de la Marina (Servicio Cultural) 1944, pàg. 13: «[...] Calas de Tuent y de Calderé o puerto de la Calobra, punta Morro de la Vaca, en su parte N.E. con viento al S.W. y al otro lado con el opuesto [...]».

Sembla doncs, que aquesta cala o port, únic refugi entre el Port de Sòller i la Cala Sant Vicenç (Pollença), reuneix totes les condicions per a poder identificar-se amb el mot *paradís*.

CONCLUSIONS FINALS

Sobre la base de les consideracions exposades als epígrafs anteriors, es desprenen les següents conclusions:

1. *Paraís*, és un mot d'origen mariner del món de la navegació de l'època medieval, sembla que utilitzat metafòricament per anomenar llocs amb bones condicions de refugi o redòs per a les embarcacions. Recordam que amb aquesta accepció figura a dos diccionaris francesos de l'any 1702 i 1848. Paraís i la variant formal Pareis, així com pèlag, esparagol, trajo, bol, tarida, estància, espalmador, nau, còmit, bolitx, nauxer... són mots del món mariner, que apareixen àmpliament documentats en els textos medievals i que podem trobar, fossilitzats, molts d'ells, a la toponímia del litoral d'arreu del domini lingüístic català. La Pltja del Paraís (la Vila Joiosa) i el Torrent de Pareis (Mallorca) són una bona mostra.
2. És evident que el nom del torrent de Pareis, ve d'un antic torrent de Paraís, per regressió normal de l'accent, tal com afirma Coromines en el seu DECAT (s.v. *paradís*). No representa cap mena d'obstacle la reculada de l'accent, així com l'absència de l'article i la pèrdua de la —d— intervocàlica. El pare Rafel Juan, infatigable escorcollador de la toponímia de les terres llugueres, documenta reiteradament les formes *Pareis* i *Paraís*.
3. Les bones condicions de refugi i l'abundància de punts on les naus podien proveir-se d'aigua, propiciaren des d'èpoques molt reculades la visita de nombrosos vaixells al Port de sa Calobra. I aquest sembla, a parer meu, el motiu pel qual es podria haver generat el mot *Paraís* en aquest lloc.
4. L'hipotètic topònim *Paraís* o *platja de Paraís*, el podem ubicar perfectament a la desembocadura del torrent de Pareis, a la bellíssima platja de còdols, encaixada entre els penyals, convertida arran del *boom* turístic de Mallorca en un dels indrets més atractius i visitats pel turisme. En aquest lloc, es pot desembarcar per a proveir-se d'aigua en els gorgs que es formen a la rereplatja i a les nombroses surgències i degotissos del torrent.
5. El torrent de Pareis, tot seguint les pautes de la nomenclatura popular dels torrents, agafa el nom de l'accident geogràfic de la desembocadura, en aquest cas, la platja o cala. Sembla més lògic que la identitat del torrent es generi des d'aquest àmbit geogràfic, i no a l'interior, fent al·lusió a l'indret de s'Entreforc, lloc de la

confluència dels dos torrents, allunyat quasi quatre quilòmetres del litoral. Atès que la fórmula general amb què s'anomenen els cursos d'aigua és la de <<torrent de...>>, el determinant «Pareis» s'hi insereix a la perfecció i desvirtua alhora la via etimològica fonamentada en la forma del plural «*de Parells*», per la confluència dels dos torrents a s'Entreforc, o per les vistoses parelles de penya-segats que es troben al llarg de llur recorregut. Com diu Coromines en el seu *Onomasticon Cataloniae*, si fos 'pars, parells', es diria torrent dels Parells i sempre s'ha dit sense article.

6. Sembla que el mot *Paraís*, de l'època medieval, perdé la seva vigència i va deixar de ser transparent en el parlar local vers el segle XVI. De fet, l'obra *Historia general del Reino de Mallorca dirigida a los jurados del mismo reino el año 1595*, de Joan Binimelis, documenta reiteradament la forma «parells».
7. Totes les conclusions aquí exposades, estan supeditades a la documentació històrica. Malauradament, no disposam de cap atestació antiga i que, en conseqüència, és una proposta purament especulativa. Pot ser algun dia, qualcú es faci el topadís amb un document que enregistri aquesta hipotètica cala o platja de Paraís, que va donar el nom al congost més espectacular de la geografia mallorquina.

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló, Cosme (1988): «Anotacions marginals a l'explicació del topònim *Torrent de Pareis* (Mallorca)» A Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. XXXIV (Barcelona, desembre de 1988), pàg. 1-2.
- (2002): *Toponímia i Etimologia*. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 18. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Alcover, A. M. i Moll, F. de B. (1969): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Editorial Moll, Mallorca.
- Arxiduc Lluís Salvador (1955): «Los pueblos de Mallorca. El estribo Norte de la Sierra y sus cumbres» A *Las Baleares descritas por la palabra y el grabado*. Imprenta Mossèn Alcover, Palma.
- Berard, G. (1983): *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*. Ajuntament de Palma. Lluís Ripoll editor, Palma.
- Binimelis, J. (1927): *Historia general del Reino de Mallorca dirigida a los jurados del mismo reino el año 1595*. Traducida de su original mallorquin al castellano por Guillermo Tarrasa. Palma, Imprenta de José Tous.

- Canuto Bauçà, F. (2000): «Els rams de la toponímia.» XXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa, 10 i 11-X-1998), Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, vol. LXXXIII (Barcelona, 2000)
- Coromines, J. (1980): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial, Barcelona.
- Coromines, J. i Mascaró Passarius, J. (1989): *Onomasticon Cataloniae, I. Toponímia antiga de les Illes Balears*. Curial, Barcelona.
- Ginart Bauçà, Rafel (1970): *Cançoners Populars de Mallorca*. Volum III. Col·lecció Els Treballs i el Dies núm. 6. Editorial Moll
- Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-1995): *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Ed. Promallorca, XII vols., Inca.
- Grimalt, M. ; Jaume, F. ; Ginart, A. (1990): "Els noms dels torrents del vessant marítim del terme de Llucmajor (Mallorca)." Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, XL, juny 1990.
- Grimalt, M. (1990): *Els Torrents de Manacor*. Ajuntament de Manacor.
- Jal, A. (1848): *Glosaire Nautique*. París.
- Juan Mestre, Rafel (2002): *Escorca. Apuntes para la historia del municipio*. Tomo I. Ediciones Calima. Palma.
- (2002): *Escorca. Apuntes para la historia del municipio*. Tomo II. Ediciones Calima. Palma.
- Madoz, P. (1845): *Diccionario geográfico estadístico...de Alicante, Castellón y Valencia*. Ed. Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València, 1987.
- Mascaró Passarius, J. (1962-67): *Corpus de Toponímia de Mallorca*. Gráficas Miramar, 6 vol., Palma de Mallorca.
- Moreu-Rey, E. (1982): *Els nostres noms de lloc*. Editorial Moll, Col·lecció Els treballs i els dies, núm. 22, Mallorca.
- Llorca Ibi, Francesc X. (2003): «Talassonímia dels mariners de la Vila Joiosa», XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada (La Marina) 6/8-XII, 2002), Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, núm. 94-95, octubre de 2003.

- Oliver Billoch, Francisco (1944): *El patrón de pesca de Mallorca*. Publicaciones del Instituto social de la Marina (Servicio Cultural).
- Ordinacions (1673): *Les Ordinacions de la costa marítima del Regne de València*, edició a cura de J. Martí Mestre, Institut de Filologia Valenciana i Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.
- Ordines Garau, Antoni (2001): *Geografia i Toponímia a les Illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Col·lecció Els Treballs i els Dies, núm. 48. Editorial Moll, Mallorca.
- Ordines, A.; Ordines, G.; Reynés, A. (1996): *Torrent de Pareis*. Editorial Moll. Primera edició (per l'Ajuntament d'Escorca): 1995. Segona edició: agost 1996.
- Orts i Bosch, P. M. (1972): *Introducció a la història de la Vila de Vilajoiosa i el notari Andreu Mayor*, Alacant, Caja de Ahorros Provincial.
- Ribas i Marí, Enric (2005): *La supervivència de la toponímia precatalana d'Eivissa i Formentera i l'Onomasticon Cataloniae*. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 25. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.
- Tort i Donada, J. (2003): «A propòsit de la relació entre toponímia i geografia: el principi de *significativitat territorial*.» Societat d'Onomàstica, Butlletí Interior, núm. 95 desembre 2003.